

RAZVOJ I TEORIJSKE POSTAVKE KONCEPTA REZILIJENTNOSTI

Olja Munitlak Ivanović¹
Petar Mitić²

Apstrakt

Usled pojave različitih kriznih događaja, sa negativnim posledicama na blagostanje, ekosistem, ekonomski razvoj i društvo u celini, razvijanje i jačanje koncepta rezilijentnosti je od suštinskog značaja. Upravo koncept rezilijentnosti podrazumeva razumevanje prirode rizika, razvijanje spremnosti da se izbegnu ili ublaže negativne posledice istih, uz korišćenje potencijalnih šansi za razvoj. Metodologija korišćena u radu je standardna za društvene nauke, i obuhvata: sintezu, deduktivnu i istorijsku analizu, kao i kvalitativnu analizu referentne naučne i stručne literature. Cilj rada je da prikaže evoluciju koncepta rezilijentnosti, da postavi teorijske temelje i podstakne diskusiju o postojećim i potencijalnim primenama ovog koncepta u praksi, uz razvijanje pratećih nacionalnih i međunarodnih smernica i politika. Rad je podeljen u dve celine. Autori u prvom delu prikazuju razvoj koncepta, pružajući uvid kako se koncept istorijski širio kroz različite naučne discipline. Drugi deo rada bazira se na savremenim teorijskim postavkama koncepta rezilijentnosti, gde autori, prateći smernice OECD-a, analiziraju četiri vrste rezilijentnosti: ekonomsku, društvenu, institucionalnu i ekološku.

Ključne reči: rezilijentnost, krizne situacije, globalne promene, multidisciplinarnost

¹ dr Olja Munitlak Ivanović, viši naučni saradnik, Institut ekonomskih nauka, Beograd, e-mail: olja.ivanovic@ien.bg.ac.rs

² ma Petar Mitić, istraživač saradnik, Institut ekonomskih nauka, Beograd, e-mail: petar.mitic@ien.bg.ac.rs

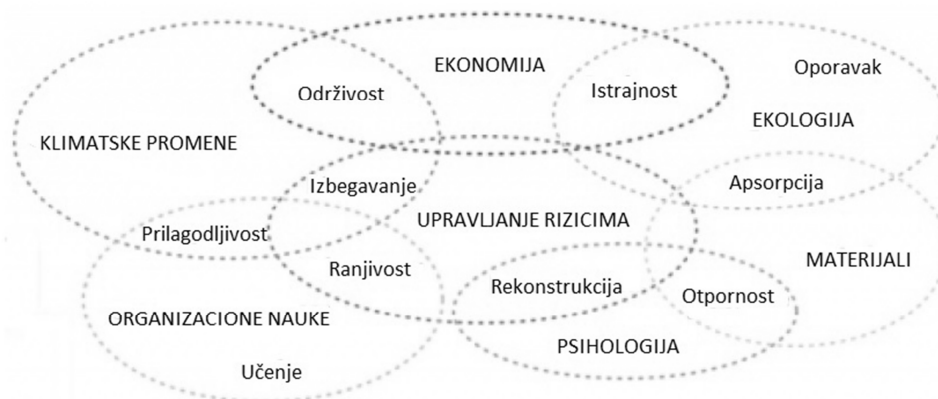
UVOD

Savremeno društvo se suočava sa sveobuhvatnim političkim, ekonomskim, ekološkim, tehnološkim, socijalnim i drugim promenama. Intenzivni i neočekivani porast ekoloških problema, siromaštvo, terorizam, migracije, polarizacija svetskog bogatstva, ekonomska kriza, itd. su posledice ubrzanog tehnološkog i društvenog razvoja. A današnje okruženje karakterišu upravo tehničko-tehnološke promene i otkrića, ali i brzo zastarevanje i prevazilaženje istih (Munitlak Ivanović, Mitić, & Popović, 2015). Iz svega navedenog javila se potreba za kreiranjem koncepta koji će poslužiti kao osnova za rešavanje novonastalih izazova. Prvi koncept koji je uzeo u obzir ove potrebe bio je koncept održivog razvoja, a kasnije je kreiran, u širem društvenom smislu, i koncept rezilijentnosti. Održivi razvoj je globalno dobio na važnosti nakon što je na Svetskoj komisiji za životnu sredinu i razvoj - *World Commission on Environment and Development* objavljen izveštaj „Naša zajednička budućnost“ - *Our Common Future* 1987. godine. Izveštaj je postavio osnove za razvoj i sprovođenje politike održivog razvoja (Stanojević, Mitić, & Rakić, 2013). Postoji značajna veza između ova dva koncepta, jer se rezilijentnost u mnogo čemu oslanja na teorijska i donekle sprovedena praktična iskustva održivog razvoja.

Rezilijentnost je široko rasprostranjen koncept i koristi ga akademija, državni aparat i međunarodni organi zaduženi za sprečavanje katastrofa. Generalno, postoji mnoštvo primena ovog koncepta, posebno u društvenim naukama, ali ne uvek sa čvrstim teorijskom bazom. Velika disperzija značenja rezilijentnosti mogu se objasniti višestrukom upotrebom različitih disciplina, gde svaka doprinosi višeznačnošću koncepta. Slika 1 upravo pokazuje multidisciplinarne aspekte rezilijentnosti, sa stanovišta autora Reghezza-Zitt, Rufat, Djament-Tran, Le Blanc, & Lhomme, (2012).

U zavisnosti od tačke posmatranja, rezilijentnost može da se odnosi na: otpornost, sposobnost da se sistem suoči sa krizom, sposobnost da se prilagodi, da odgovori, da se vrati u ravnotežu, da apsorbuje šok, rekonstrukciju infrastrukture, samoorganizaciju, tranziciju, održivost, itd. (Reghezza-Zitt et al., 2012). Drugačije rečeno, namera koncepta je da se opšta otpornost podigne na viši nivo, koji će obezbediti oporavak od potencijalnih neočekivanih šokova. Rezilijentnost ima tendenciju da “izvrši pritisak” na celokupno društvo i privredu, uključujući ekonomiju, ekologiju i institucije, da u budućnosti budu spremniji na pojavu šokova, odnosno da se nakon iznenadnog neočekivanog događaja, cela privreda i društvo brže oporave.

Slika 1. Multidisciplinarni aspekti rezilijentnosti

Izvor: Reghezza-Zitt, M., Rufat, S., Djament-Tran, G., Le Blanc, A., & Lhomme, S. (2012). What resilience is not: uses and abuses. *Cybergeog: European Journal of Geography*.

Rezilijentnost i ranjivost su koncepti koje su naučnici razvili da objasne relacije, recipročne efekte i povratne informacije između ljudskih i prirodnih sistema (Gotham & Campanella, 2011). Ideja je da rezilijentnost učini društvo elastičnijim na način da čak i pre samog šoka ono bude spremno na negativna iznenađenja, odnosno da uči iz sopstvenog iskustva. Shodno tome, rezilijentna privreda direktno utiče na stabilnost i brzinu ekonomskog rasta.

RAZVOJ KONCEPTA REZILIJENTNOSI

Etimološko značenje reči ukazuje da se radi o naporima da se ojača i poveća opšta sposobnost privrede i društva. Rezilijentnost kao pojam se prvi put pojavljuje u akademskim krugovima još krajem XIX veka, kada se govorilo o otpornosti različitih materijala u kontekstu inženjerstva. Gotovo čitav vek kasnije, 80-tih godina XX veka ekstenzivno se koristi u oblast psihologije, pre svega za objašnjenje ponašanja pojedinaca. Rezilijentnost u psihologiji ukazuje na sposobnost pojedinca da se na adekvatan način suoči sa problemima i da se i dalje usavršava, raste i razvija. Ovako shvaćen pojam rezilijentnosti je definisan kao sposobnost za uspešnu adaptaciju na novonastalu situaciju, nezavisno od pretnji i izazova koje karakterišu okruženje pojedinca (Masten, Best, & Garmezy, 1990; Garmezy, 1991). Od sredine 90-tih godina intenzivira se interesovanje za ovaj koncept iz oblasti pedagogije, a krajem iste decenije i na pitanja ekologije i održanja ekosistema. Iz oblasti pedagogije i andragogije vrše se istraživanja koja se odnose na pitanja

rezilijentnosti studenata i učenika i njihovih rezultata pod stresnim okolnostima (Waxman, Gray, & Padron, 2003). Nadalje, Hertel, Schütz i Lammers (2009) su posmatrali uticaj emocionalne inteligencije i eventualne mentalne dezorijentisanosti na uspeh. Uočeno je da neki učenici ostvaruju slabije rezultate u istim uslovima, te su oni okarakterisani kao nerezilijentni, za razliku od druge grupe koja je pod istim uslovima ostvarila daleko bolje rezultate.

Iz oblasti ekologije shvatanje rezilijentnosti može se definisati kao sposobnost ekosistema da se odupre promenama i brzo vrati u stanje pre prirodne katastrofe. Peterson, Allen i Holling (1998) opisuju postojeće modele odnosa između raznovrsnosti vrsta i ekološke funkcije, te predlažu konceptualni model koji je u vezi sa bogatstvom vrsta i ekološkom rezilijentnošću. Kroz studiju slučaja o tornadu Katrina u New Orleansu, Gotham i Campanella (2011) analiziraju sposobnost ekoloških sistema da se što pre oporave od katastrofe.

U drugoj polovini 2000-tih godina koncept rezilijentnosti je postao predmet istraživanja ekonomista sa stanovišta privrednih kretanja odnosno fluktuacija u privredi. O ekonomskoj rezilijentnosti počinje da se istražuje sredinom 2000-tih godina. Rose (2004) daje doprinos definiciji pojma rezilijentnosti ali i predloge za merenje ekonomske resilijentnosti na katastrofe, primenom adekvatnog koncepta menadžmenta. Autori Kodzrycki i Munoz (2015), uz ekonomske posmatraju i socijalne implikacije ekonomskih stresova na velika gradove u Sjedinjenim Državama. Različiti autori razvili su različite metode za uređenje društva na način da se smanji uticaj neizvesnosti od privrednih fluktuacija ali i da se uči iz ranijeg iskustva (Lang, 2011; Hassink, 2010; Hudson, 2009).

TEORIJSKE POSTAVKE KONCEPTA REZILIJENTNOSI

Jačanje rezilijentnosti je od značaja zbog globalnih političkih prilika, ukorenjenih demografskih, (e)migracionih i tehnoloških trendova, narastajućih ekoloških pritisaka, što sve zajedno povećava verovatnoću pojave različitih rizičnih događaja, sa negativnim posledicama na blagostanje i ekonomski rast. Koncept rezilijentnosti, u tom smislu, podrazumeva razumevanje uzroka rizika, ali i šansi za razvoj kroz borbu sa problemima i učenjem iz prethodnog iskustva. Ekonomska kriza iz 2008. godine ukazala je na značaj i potrebu jačanja otpornosti ekonomije, društva i institucija, dok je nužnost ekološke rezilijentnosti od ranije poznata, usled ekoloških katastrofa, a iznad svega evidentnog problema klimatskih promena.

U većini država je prisutna svest o rizicima iz oblasti ekonomije, politike i ekologije. Pokušaj da se kroz rezilijentnost nađu odgovori na gore pomenute probleme mogu biti posledica opštih karakteristika savremenog okruženja: nestabilnost i nesigurnost, odnosno traženje "formule" za adaptaciju i opstanak. Ovi procesi su globalnog tipa i geografske granice čine propustljivim ove probleme i rizike koji se sve više posmatraju u regionalnom kontekstu (Christopherson, Michie, & Tyler, 2010). Međusobna uslovljenost ekonomskih i ekoloških kriza je povećala svesnost o ranjivosti obe oblasti, stoga se kroz ovaj koncept pokušavaju naći novi putevi za rezilijentnost odnosno elastičnost (Hudson, 2009; Pike, Dawley, & Tomaney, 2010).

Na Savetu ministara OECD članica u Parizu, 2014. godine, donet je pregledni dokument OECD - *Overview Paper on resilient Economies and Societies*. U ovom dokumentu su jasno razgraničena četiri stuba rezilijentnosti:

- rezilijentnosti privrede (ekonomska rezilijentnost, kao užii pojam),
- rezilijentnost društva,
- rezilijentnost institucija i
- ekološka rezilijentnost.

Prema smernicama ministarskog sastanka ne postoji jedinstven metodološki način merenja nivoa rezilijentnosti, kao ni konkretne analize za rešavanje ove specifične oblasti. Međutim istovremeno je stavljen naglasak da je povezanost sve četiri dimenzije rezilijentnosti od izuzetnog značaja, jer utiče na kapacitet za rast individualne, organizacione i systemske sposobnosti na brzinu i efikasnost oporavka od šokova (OECD, *Overview Paper on resilient Economies and Societies*, 2014).

Ekonomska rezilijentnost

Ekonomska rezilijentnost podrazumeva sposobnost jačanja kapaciteta makroekonomije da bi se izdržali šokovi i realocirali ugroženi resursi u oblasti koje nude nove mogućnosti rasta. Time se minimiziraju potencijalne slabosti uz promovisanje rasta. Ekonomska rezilijentnost države zavisi od uticaja njene izloženosti globalnim ekonomskim prilikama sa jedne strane, i od jačanja internih kapaciteta, sa druge strane. Fiskalna politika i efektivnost iste u smislu automatske stabilizacije su od velikog značaja. Monetarna i budžetska politika koja je postavila ciljeve na bazi niske stabilne inflacije i jakih javnih finansija može značajno podržati ekonomsku rezilijentnost. Sa druge strane niski državni dug i održivi fiskalni balans omogućavaju fiskalnu sigurnost i jačaju otpornost države na

kratkoročne i dugoročne šokove (OECD, 2014). Neke vrste poreskih povećanja, promene u reformi potrošnje, finansijska i uvozno-izvozna otvorenost mogu povećati osetljivost i ranjivost privrede, te moraju biti uzete u obzir prilikom kreiranja politika da bi ekonomska rezilijentnost imala optimalan rezultat (Aiginger, 2009). Ekonomska elastičnost i snažan rast moraju zajedno egzistirati. Da bi ekonomska rezilijentnost dala najbolje rezultate, nove reforme treba istovremeno da teže rastu produktivnosti i konkurentnosti uz istovremeno jačanje i veće učešće institucija. U NAEC izveštaju za 2015. godinu (OECD, Final NAEC Synthesis, New approaches to Economic Challenges, 2015) je posebno naznačeno da kontinuiran rast GDP nije nužno signal da je ekonomija u potpunosti zdrava. U principu radi se o merama kojima se celokupna privreda vraća u balansirano stanje, odnosno u stanje u kakvom su nalazila pre šoka.

S druge strane, regulative koje se odnose na rad i proizvode olakšavaju kreiranje poslovanja i pomažu dugoročan rast. Uticaj na buduće šokove se smanjuje realokacijom resursa u ekonomiji (Adger, 2000). Politike koje podržavaju preduzetništvo i investicije u kapital baziran na znanju imaju mnogostruke koristi na rast ekonomske rezilijentnosti. Obrazovanje i aktivne politike tržišta rada mogu pomoći u ublažavanju nejednakosti kroz uticaj na plate i zaposlenost.

Investicije u inovacije i kapital zasnovan na znanju značajno utiču na rast ekonomske rezilijentnosti. Primena ovakve prakse ukazuje da je kapital zasnovan na znanju otporan na krize i šokove, ali sa druge strane u ovom slučaju postoje posebni zahtevi u oblasti obrazovanja, doživotnog učenja, sticanja specifičnih veština, ali i odgovarajuće politike na tržištu rada (Waxman, et al., 2003). Promovisanje usavršavanja radnih veština i kontinuiranog obrazovanja je veoma važno za razvoj radnog kontigenta u smislu njegovog boljeg prilagođavanja potrebama tržišta rada.

Problem rezilientnosti, posebno u oblasti ekonomije se veoma teško može posmatrati izolovano na nivou države (Aiginger, 2009). Kako se proces globalne integracije intenzivira, efekti ekonomskih šokova se shodno tome mogu raspodeliti među partnerima u poslovanju. Rast međunarodne saradnje može pozitivno uticati na definisanje pravila poslovanja, smanjenje troškova i usavršavanje menadžmenta da odgovore na rizike na globalnom nivou (Hassink, 2010). Stoga, jačanje međunarodne saradnje u kreiranju politika i zakona koji se odnose na konkurenciju može uticati na održivi ekonomski razvoj i ekonomsku rezilijentnost, preoblikujući važeća pravila prema novim globalnim uslovima poslovanja (Hill, Wial, & Wolman, 2008).

Posebna oblast koja je problematična kada se govori o rezilijentnosti je metodologija izrade pokazatelja, koji bi na kvantitativni način izrazili postignut stepen rezilijentnosti na nivou nacionalnih ekonomija. Predlog indikatora za makroekonomsku rezilijentnost zemalja u razvoju razvila je Liliana Rojas-Suarez (2015), koja je posmatrala sedam dimenzija:

- Troškovi i dostupnost eksternog finansiranja
 1. Odnos tekućih transakcija i BDP
 2. Odnos spoljnog duga i BDP
 3. Odnos kratkoročnog spoljnog duga i bruto međunarodnih rezervi
- Sposobnost reakcije
 4. Odnos fiskalnog bilansa i BDP
 5. Odnos državnog duga i BDP
 6. Kvadratna vrednost odstupanja inflacije od njene targetirane vrednosti
 7. Mera finansijske osetljivosti koju karakteriše prisustvo kreditnih bumova (prekomerna ekspanzija kredita) ili kolapsa (kolaps u stopi rasta realnih kredita)

Posmatrajući pokazatelje u celosti, napravljena je rang lista posmatranih zemalja po indikatoru makroekonomske rezilijentnosti (Tabela 1).

Tabela 1. Indikator makroekonomske rezilijentnosti

Rang	Država	Vrednost indikatora
1.	Filipini	0.74
2.	Južna Koreja	0.71
3.	Kina	0.58
4.	Čile	0.53
5.	Tajland	0.34
6.	Peru	0.34
7.	Indonezija	0.32
8.	Kolumbija	0.28
9.	Češka Republika	0.11
10.	Meksiko	0.10
11.	Rumunija	0.01
12.	Malezija	-0.01
13.	Litvanija	-0.11
14.	Estonija	-0.20
15.	Brazil	-0.35
16.	Poljska	-0.38

Rang	Država	Vrednost indikatora
17.	Bugarska	-0.50
18.	Indija	-0.62
19.	Letonija	-0.84
20.	Mađarska	-0.92
21.	Argentina	-2.08

Izvor: Rojas-Suarez, L. (2015). *Emerging Market Macroeconomic Resilience to External Shocks: Today versus Pre–Global Crisis*. Available at SSRN 2569238.

Društvena rezilijentnost

Rezilijentno društvo je ono koje može da se izbori sa šokovima usvajajući adekvatne socijalne politike i prakse. Efikasna i efektivna socijalna politika je osnova za kreiranje sistema zaštite koji povećava socijalnu, ali i ekonomsku sigurnost. Društvenu rezilijentnost karakterišu i institucije koje mogu da pruže usluge članovima društva da se izbore sa promenama da se potpuno integrišu u društvo. Ovakve institucije trebalo bi da svoje resurse prvenstveno fokusiraju na najugroženije članove društva (OECD, 2014).

Visok stepen dohodovne nejednakosti je najčešće štetan za socijalnu, ekonomsku i institucionalnu rezilijentnost, jer podriva socijalnu homogenost i održivost rasta i doprinosi smanjenju poverenja u javne institucije. U društvima koje karakteriše dohodovna nejednakost ili postoji prisustvo nejednakih šansi (za dobijanje posla, za napredovanje u karijeri i slično), pripadnici društva teško ili nikako ne dele isti osećaj pripadnosti društvu uz međusobno nepoverenje (Persson, & Tabellini, 1994).

Za razvoj rezilijentnosti društva adekvatniji pristup je jačanje ličnih sposobnosti i kapaciteta stanovništva kako bi se osiguralo da svi članovi društva budu kompetentni. Na taj način oni koriste svoje prednosti i šanse u novonastalim situacijama, te se efikasnije adaptiraju novim uslovima nakon nastalih promena. Podsticanje pojedinaca da kontinuirano rade na sopstvenom usavršavanju, kroz pristup tržišno orijentisanom i kvalitetnom obrazovanju, omogućava da se ostvare dobre ekonomske i društvene rezultate. Na taj način se gradi jače i društveno rezilijentnije socijalno okruženje (Waxman, et al., 2003).

Kvalitet radne aktivnosti kojom se pojedinac bavi ne utiče samo na njegovo blagostanje, nego i na blagostanje njegove porodice, ali i na nivo motivacije i produktivnosti rada. Posmatrano na nivou celog društva ovo dovodi do rasta agregatne produktivnosti radne snage kao i, posredno, na sve agregatne

ekonomske performanse. Postoji mogućnost da se društvo radi postizanja rezilijentnosti koncipira tako da većina stanovnika veći deo radnog veka provede na poslovima koji pozitivno utiču na kvalitet njihovog života i blagostanja, ali i života njihovih porodica (Kim, 1997).

Nadalje, država koja teži društvenoj rezilijentnosti, treba da identifikuje izazove i šanse koje su posledica starenja stanovništva i da se pitanje finansiranja penzija, zdravstvenog osiguranja kao i dugoročna briga o starim licima reši na adekvatan način. Ove promene povećavaju mogućnosti i za nove oblike investicija u usluge, proizvode, stacionarne i medicinske ustanove, sa pratećom opremom i specifičnim uslugama. Politike koje se odnose na obrazovanje, ujednačen regionalni razvoj, nekretnine i finansijsko tržište mogu uticati na smanjenje međugeneracijske nejednakosti, odnosno pomoći svim generacijama da aktivnije učestvuju na tržištu rada, te da se bolje pripreme za dug, zdrav i pristojan život u penziji (OECD, 2014).

U razvijenim zemljama pitanje rodne ravnopravnosti je odavno implementirano u gotovo svim segmentima društva. Interesantna je činjenica da porast udela žena u radnoj snazi može uticati na rezilijentnost domaćinstava, a time i celokupnog društva i ekonomije. Zatvaranje gepa u prihodima na rodnoj osnovi i obezbeđenje većeg učešća žena na tržištu rada, ne samo da suštinski vodi rodnoj jednakosti, nego je i od ključnog značaja za rezilijentnost društva (OECD, 2014).

Institucionalna rezilijentnost

Institucije imaju važnu ulogu u jačanju rezilijentnosti u slučaju da uticaj neočekivanog šoka zavisi od kapaciteta i nadležnosti institucija da odgovore na šok. Otvoreno, transparentno i inkluzivno kreiranje politike pomaže da se osigura da politika kojom se vlada rukovodi, dogovara potrebama stanovništva (Boin, & Lodge, 2016). Poverenje u vladine institucije olakšava ekonomske odluke koje se odnose na investiranje, zapošljavanje i potrošnju, što doprinosi povećanju ekonomskog rasta. Otvorenost i transparentnost su okosnica rezilijentnih institucija. Ukoliko vlada i javne institucije funkcionišu uz veće učešće stanovništva u smislu udela u kreiranju politika, od ideje do implementacije, takve vlade imaju karakteristiku „otvorene vlade“ (Duit, 2016).

Obezbeđenje vidljivosti i visokog kvaliteta usluga javnih servisa koje odgovaraju potrebama stanovništva je važno za uspostavljanje poverenja u vladu, a time i rast rezilijentnosti. Regionalni, gradski i lokalni političari su ključni akteri u postizanju većeg poverenja, jer se ono, prvenstveno, gradi na lokalnom nivou, gde se mnoge usluge isporučuju i gde je odnos između vlade i stanovništva najbliži i očigledniji.

Pitanje koje je u direktnoj vezi sa javnim integritetom i poverenjem je korupcija. Stoga su neophodni mehanizmi i instrumenti koji imaju za cilj prevenciju korupcije. Najveći izazov je transparentan i korektan proces donošenja odluka za koji preduzetnici i stanovništvo nemaju percepciju da ima nekih nepravilnosti ili neprimerenog uticaja sa strane.

Ekološka rezilijentnost

U vreme kada se globalno društvo suočava sa narastajućom ekološkom degradacijom, prekomernim trošenjem resursa i troškovima uzrokovanih klimatskim promenama, jačanje rezilijentnosti životne sredine je pitanje od vitalnog značaja. Na Ministarskom sastanku OECD maja 2011. godine, rad na *Green Growth* pristupu je razjasnio potrebu za pronalaženjem rešenja za rast, ali i za zaštitu životne sredine (OECD, *Towards Green Growth*, 2011). Svetski trendovi idu u pravcu ohrabrivanja zelenog rasta, odnosno investiranja u aktivnosti koje će obezbediti rast dohotka i zaposlenosti uz visoku usaglašenost sa ekološkim zahtevima (Jeločnik, Subić, Zubović, & Zdravković, 2016). Tranzicija prema low-carbon ekonomiji može doprineti porastu zaposlenosti u nekim preduzećima i sektorima. Međutim, ispravne politike su one koje koriste sve sinergetske efekte i izbegavaju potencijalno negativne posledice, obezbeđuju uvođenje rezilijentnosti životne sredine a da pri tom ne ostvaruju ekonomski, socijalni i institucionalni trošak (Rodriguez, Haščić, & Souchier, 2016). Najobimniji i najskuplji ekološki rizik su klimatske promene. Osnova za jačanja bilo koje strategije globalnog rezilijensa je identifikovanje najvećih izazivača klimatskih promena. Troškove nereagovanja mogu piti veoma visoki.

Neodrživo crpljenje neobnovljivih prirodnih resursa je, pored klimatskih promena, veliki izvor rizika, jer može negativno uticati na raspoloživost i kvalitet faktora proizvodnje. Oni se ne mogu obnovljati niti ponovo nastajati, a neophodni su za proces proizvodnje i pružanja usluga. U ovu vrstu prirodnih resursa spadaju: fosilna goriva (ugalj, nafta i prirodni gas), razne vrste kamena, metali, uran i drugi materijali i minerali (Munitlak Ivanović, 2007). Pored neprimerenog trošenja resursa, zagađenje vazduha predstavlja ozbiljan rizik za životnu sredinu. Taj problem se posebno odnosi na velike gradove i gusto naseljena područja. Zagađenje vazduha je posledica zastarelih tehnologija, nedostatka postrojenja za prečišćavanje dimnih gasova i niske energetske efikasnosti postrojenja u sektoru energetike i industrije i lošeg kvaliteta goriva (Stošić, & Stefanović, 2012). Ugroženi su i izvori čiste vode, a poseban problem predstavlja i smanjenje ili gubitak biodiverziteta, smanjenje poljoprivrednih prinosa i štete koje nastaju na svim oblicima kulturnog nasleđa (Peterson et al., 1998).

Poznavanje mehanizma ekoloških poreza ili nadoknada za ekološku štetu, pomaže promovisanju veće efikasnosti prilikom upotrebe resursa i pokriću troškova nastalih prilikom pružanja povezanih usluga. Pravilno utvrđena stopa ekološkog poreza utiče na preduzeće da se suoči sa stvarnim društvenim troškovima i koristima koje je ta proizvodnja uzrokovala (Munitlak Ivanović, Mitić, & Raspopović, 2014).

Istorijski posmatrano, nestašica resursa je bila povod za bolji stepen iskorišćenosti resursa, produktivnija tehnološka rešenja ili sasvim nove inovacije i tehnologije. Pomenuta nestašica bila je motiv za pronalaženje novih alternativnih resursa i supstituta. Međutim, ako novi, alternativni ili obnovljivi resursi na mogu iz tehničkih ili ekonomskih razloga biti dostupni na tržištu neizbežno će se pojaviti uska grla proizvodnje. Ovo vrši pritisak nabavke resursa, a time i pritisak kako na cene resursa, tako i na cene outputa. Ovo će dovesti do fluktuacija cena na tržištu roba i usluga, a sve to ima negativnu konotaciju u odnosu na ekonomsku i socijalnu rezilijentnost.

ZAKLJUČAK

Koncept rezilijentnosti, iako postoji preko jednog veka, doživeo je svojevrsnu renesansu u poslednje tri ili četiri decenije. U oblasti psihologije koncept rezilijentnosti se koristi od 80-ih godina XX veka, dok od sredine 90-tih godina i pedagogija i andragogija pokazuju značajno interesovanje za ovaj koncept. Krajem 90-ih godina koncept rezilijentnosti nalazi široku primenu i u oblasti ekologije i funkcionisanja ekosistema, dok se u drugoj polovini 2000-tih godina primenjuje i u ekonomskoj nauci – pre svega u analizi fluktuacija u privredi. Uopšteno govoreći, koncept rezilijentnosti obuhvata i posmatra ponašanje pojedinaca, porodica, zajednica, organizacija radnih mesta, regija, država i politika.

Svet sve češće pogađaju različite antropogene i prirodne krize, te je adekvatno i sveobuhvatno bavljenje troškovima kriza, kao i troškovima klimatskih promena, uz ekstenzivnu analizu makroekonomskih indikatora veoma značajno sa aspekta reakcije na krizne situacije. Intervencije države u adaptivne kapacitete u kriznom situacijama, koje omogućavaju da se različiti sistemi bolje pripreme na neočekivane šokove su, uz jačanje rane detekcije problema i razvoj sistema za upozoravanje, od suštinskog značaja. Posebno je značajno kreiranje adekvatnih mera i politika za poboljšanje elastičnosti pre ovih događaja.

Rezilijentnost je bogat koncept koji pretenduje da deluje stimulatивно na jačanje i razvoj sistema na koji se odnosi. Međutim, njegova upotreba dovodi do značajnih metodoloških, teorijskih i političkih pitanja na koja tek treba odgovoriti u budućnosti. Postoje i razvijaju se metodologije i teorijski okviri, međutim tek se očekuje ekstenzivnija upotreba rezilijentnosti i diskusija oko potencijalnih primena svih pozitivnih elemenata ovog koncepta.

ZAHVALNICA

Ovaj rad je deo istraživačkih projekata pod šiframa 47009 (Evropske integracije i društveno-ekonomske promene privrede Srbije na putu ka EU) i 179015 (Izazovi i perspektive strukturnih promena u Srbiji: Strateški pravci ekonomskog razvoja i usklađivanje sa zahtevima EU), finansiranih od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

LITERATURA

- [1] Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: are they related?. *Progress in human geography*, 24(3), 347-364.
- [2] Aiginger, K. (2009). Strengthening the resilience of an economy. *Intereconomics*, 44(5), 309-316.
- [3] Boin, A., & Lodge, M. (2016). Designing Resilient Institutions For Transboundary Crisis Management: A Time For Public Administration. *Public Administration*, 94(2), 289-298.
- [4] Christopherson, S., Michie, J., & Tyler, P. (2010). Regional resilience: theoretical and empirical perspectives. *Cambridge journal of regions, economy and society*, 3(1), 3-10.
- [5] Duit, A. (2015). Resilience thinking: lessons for public administration. *Public Administration*, 94(2), 364-380.
- [6] Garmezy, N. (1991) „Resilience in children's adaptation to negative life events and stressed environments“, *Pediatric annals*, 20(9), str. 459-466. doi: 10.3928/0090-4481-19910901-05.
- [7] Gotham, K. E. and Campanella, R. (2011) „Coupled vulnerability and resilience: the dynamics of cross-scale interactions in post-Katrina New Orleans“, *Ecology and Society*, 16(3), 12. <http://dx.doi.org/10.5751/ES-04292-160312>
- [8] Hassink, R. (2010) „Regional resilience: a promising concept to explain differences in regional economic adaptability?“. *Cambridge journal of regions, economy and society*, 3(1), str. 45-58. doi: 10.1093/cjres/rsp033

- [9] Hertel, J., Schütz, A. and Lammers, C. H. (2009) „Emotional intelligence and mental disorder“, *Journal of clinical psychology*, 65(9), str. 942-954.
- [10] Hill, E., Wial, H., & Wolman, H. (2008). Exploring regional economic resilience. *Institute of Urban & Regional Development*.
- [11] Hudson, R. (2009) „Resilient regions in an uncertain world: wishful thinking or a practical reality?“, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, rsp026. doi: 10.1093/cjres/rsp026
- [12] Jeločnik, M., Subić, J., Zubović J., & Zdravković, A. (2016). Ekonomski aspekti primene obnovljivih izvora energije u procesu navodnjavanja u povrtarstvu. *Ecologica: nauka, privreda, iskustva*, 23(83), 473-479.
- [13] Kim, K. S. (1997). Income distribution and poverty: An interregional comparison. *World Development*, 25(11), 1909-1924.
- [14] Kodrzycki, Y.K. and Munoz, A.P. (2015) „Economic Distress and Resurgence in U.S. Central Cities - Concepts, Causes, and Policy Levers, *Economic Development Quarterly, Sage Journals*, str. 113-134. doi: 10.1177/0891242414565696
- [15] Lang, T. (2011) „Urban Resilience and New Institutional Theory—A Happy Couple for Urban and Regional Studies?“ In *German annual of spatial research and policy 2010*. str. 15-24. Springer Berlin Heidelberg.
- [16] Masten, A.S., Best, K.M. and Garmezy, N. (1990) „Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity“, *Development and Psychopathology*, 2(4), str. 425–444. doi: 10.1017/S0954579400005812.
- [17] Munitlak Ivanović, O., (2007), Održivi razvoj kao redefinisani pristup ekonomskom razvoju, Zadužbina Andrejević, Beograd.
- [18] Munitlak Ivanović, O., Mitić, P., & Raspopović, N. (2014). Fiskalni prihodi i ekonomska uloga ekoloških poreza u održivoj ekonomiji. *Ecologica: nauka, privreda, iskustva*, 21(75), 375-378.
- [19] Munitlak-Ivanović, O., Mitić, P. and Popović, S. (2015). Globalizacija i tehničko tehnološke promene - savremenije društvo i/ili globalna ekološka propast, *Poslovna ekonomija*, 9(1), str. 263-276.
- [20] OECD, 2011, Towards Green Growth, A summary for Policy makers, Council at Ministerial Level, May 2011, Paris
- [21] OECD, 2014, Overview Paper on Resilient Economies and Societies, Meeting of the OECD Council an Ministerial Level, Paris, May 2014
- [22] OECD, 2015, Final NAEC Synthesis, New approaches to Economic Challenges, Meeting of the OECD Council an Ministerial Level, Paris, June 2015
- [23] Persson, T., & Tabellini, G. (1994). Is inequality harmful for growth?. *The American Economic Review*, 600-621.

- [24] Peterson, G., Allen, C. R. and Holling, C. S. (1998). Ecological resilience, biodiversity, and scale, *Ecosystems*, 1(1), str. 6-18. doi: 10.1007/s100219900002
- [25] Pike, A., Dawley, S., & Tomaney, J. (2010). Resilience, adaptation and adaptability. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, rsq001.
- [26] Reghezza-Zitt, M., Rufat, S., Djament-Tran, G., Le Blanc, A., & Lhomme, S. (2012). What resilience is not: uses and abuses. *Cybergeo: European Journal of Geography*.
- [27] Rodríguez, M. C., Haščič, I., & Souchier, M. (2016). Environmentally Adjusted Multifactor Productivity.
- [28] Rojas-Suarez, L. (2015). Emerging Market Macroeconomic Resilience to External Shocks: Today versus Pre-Global Crisis. *Available at SSRN 2569238*.
- [29] Rose, A. (2004) Defining and measuring economic resilience to disasters, *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 13(4), str. 307-314.
- [30] Stanojević, D., Mitić, P., & Rakić, S., (2013) *Strategija bankarskog sektora u kontekstu održivog razvoja - perspektive Srbije*, UDK 502.131.1:336.132.1(497.11); 336.717:502/504, XVIII Internacionalni naučni skup SM2013 - Strategijski menadžment i sistemi podrške odlučivanju u strategijskom menadžmentu "Korporativno upravljanje u funkciji održivog razvoja", str. 437-446, Ekonomski fakultet Subotica, Subotica
- [31] Stošić, I, & Stefanović, S. (2012) *Investicije i podsticajne mere za zaštitu životne sredine*, Ekonomski aspekti ekološke politike, Institut ekonomskih nauka i Beogradska bankarska akademija, ISBN 978-86-80315-98-0, 291-312.
- [32] Waxman, H.C., Gray, J.P. and Padron, Y.N. (2003) „Review of Research on Educational Resilience“, Center for Research on Education, Diversity and Excellence.